

**Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 20 051.164
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
доктору філософських наук, професору,
завідувачу кафедри філософії, соціології та
релігієзнавства Дойчику Максиму Вікторовичу
(76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)**

В І Д Г У К

**офіційного опонента, доктора філософських наук, професора
Триняк Майї Вікторівни на дисертацію Петранюка Андрія Ігоровича
«Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому
просторі: філософський вимір», подану до публічного захисту на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 – Філософія.**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність теми дисертації Петранюка Андрія Ігоровича «Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому просторі: філософський вимір» зумовлена бурхливими процесами та глибокими трансформаціями, які стали результатом впливу низки факторів, серед яких значуще місце посідає розвиток цифрових технологій. Тенденції розгортання інформаційно-мережевого простору загострюють проблему необхідності аналізу феноменів індивідуальної та групової ідентичності. Попри те, що у сучасному інтелектуальному дискурсі інтенції надати вичерпне визначення поняттю «ідентичність» залишаються популярними, автор дослідження чітко визначає свою вихідну позицію, яка полягає у дослідженні даного феномену саме у контексті інформаційно-мережевого простору.

Отже, у вступі сам автор пояснює мотивацію і переконливо доводить актуальність та релевантність обраної теми власної наукової розвідки. Не

заперечуючи усі переваги появи інформаційно-комунікаційних технологій, дисертант зазначає, що «мережева комунікація відчутно збагатила спектр соціальних можливостей людини, створивши водночас чимало нових викликів» (стор. 17). Так, ризик набуття цифровою взаємодією певної форми симуляції, оскільки така комунікація подекуди самоздійснюється між образами, може призвести, як слушно зазначає автор до того, що «людина може втратити навички соціалізації, а з ними й здатність до орієнтації в реальному житті та формування власної ідентичності» (стор. 17).

Актуальність теми дисертації А.І. Петранюка зумовлена, окрім іншого, й особливістю сучасного стану українського суспільства, яке перебуває під тягарем агресії. Мережі під час воєн та соціальних катастроф починають відігравати набагато важливішу роль, аніж у мирні часи. Вони мають величезний функціональний потенціал щодо консолідації суспільства, але, водночас, можуть використовуватись і як зброя. Таким чином, питання збереження як індивідуальної, так і групової ідентичності у величезному інформаційному потоці, а також протидія різним маніпуляціям, які спотворюють соціальну реальність, постає сьогодні складним завданням як для кожного з нас, так і для українського суспільства у цілому.

Отже, є усі підстави вважати, що подане дисертаційне дослідження є актуальним як для філософської науки, так і для інших галузей соціогуманітарного знання.

Зв'язок з науковими програмами, темами. За своєю темою та змістом дисертаційне дослідження здійснене в межах теми науково-дослідної роботи кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Карпатського національного університету імені Василя Стефаника «Історичний розвиток української та світової філософії: історія та перспективи» за державним реєстраційним номером № 0122U001393.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення та висновки, сформульовані в дисертації, відповідають нормативно встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України щодо такого виду досліджень,

мають достатній теоретичний, методологічний та емпіричний рівень обґрунтування. Це підтверджується використанням широкої джерельно-інформаційної бази за темою дисертації, яку становлять нароби українських та зарубіжних учених, матеріали вітчизняних та міжнародних конференцій, Інтернет-ресурси, тощо. Список використаних джерел складає 274 найменування.

Насамперед варто відзначити чітку структуру дисертаційної роботи, яка відповідає поставленим меті і завданням дослідження. Концептуальні ідеї та положення викладено послідовно та аргументовано. Добір та використання наукових методів дослідження справляють позитивне враження. Здобувач вдало розробив програму методичного забезпечення, що дозволило виконати дослідницькі завдання та отримати переконливі наукові результати.

Дисертація складається з трьох розділів, які логічно взаємопов'язані між собою.

Перший розділ «Теоретична й методологічна основа дослідження» присвячений розгляду поняття «інформаційно-мережевий простір» у філософському дискурсі та аналізу ідейних джерел та методологічної бази дослідження індивідуальної та групової ідентичності в інформаційно-мережевому просторі.

Поняття «інформаційно-мережевий простір» та сам феномен на позначення якого використовується даний термін, розглянуто в його еволюції від ідейної передумови формування концепції інформаційного суспільства (триетапні моделі розвитку суспільства) до вищого технологічно просунутого етапу розвитку інформаційного (мережевого) суспільства, а саме Smart-суспільства.

Не зважаючи на різноманітність концепцій, спрямованих на розгляд особливостей розвитку індивідуальної та колективної ідентичності, зокрема в інформаційно-мережевому просторі, автору вдалося вибудувати чіткий дослідницький алгоритм висвітлення ідейних джерел та методологічної бази дослідження.

Так, наприклад, виправданим є використання етимологічного підходу при спробі ґрунтовно та всебічно проаналізувати таке широковживане сьогодні поняття, як «ідентичність». Автор вважає, що це «дасть можливість зрозуміти, що цей термін означав у давніх текстах і чи ставила перед собою людина у попередні епохи смисложиттєве запитання «Хто я?» (стор. 57). У результаті дисертант демонструє видозміни первісного значення терміна (тотожність).

Слушною є думка автора про необхідність застосування «цілісного історико-філософського підходу до проблеми особистісного самовизначення, у процесі якого розкриваються зміни в ціннісних орієнтаціях та соціальних ідеалах, що формували уявлення про «Я» в різні історичні періоди та спричинили до постання сучасних підходів до проблеми особистісної ідентичності» (стор. 60).

У цілому варто відзначити, що автор не просто використовує джерельну базу та розроблений попередньо методологічний інструментарій, а досить обережно і критично імплементує їх у власне дослідження. Наприклад, дисертант зазначає, що «попри низку цікавих висновків, сформовані І. Гофманом положення мають дещо дискусійний характер. На наш погляд, він став закономірним результатом відсутності у роботах ученого чітко сформованої теорії ідентичності, навіть попри те, що в різних творах він активно послуговується поняттями «соціальна ідентичність» та «особиста ідентичність» (стор. 67).

У другому розділі «Історико-парадигмальний вимір особистісного самовизначення людини» автор розглядає світоглядні та соціокультурні передумови становлення проблеми особистісного самовизначення, аналізує ідентичність у контексті соціокультурних процесів індустріальної доби, а у останньому підрозділі звертається до проблеми ідентичності та перспективи особистісного самовизначення людини в інформаційно-мережевому просторі.

Отже, дисертант розглядає феномен ідентичності у вертикальному вимірі від часів Античності до сьогодення, логічно дійшовши висновку, що «плинність постмодерного світу, розмила чіткі життєві орієнтири людини й тим самим кинула виклик концепту ідентичності. В модерному світогляді він

означав самотожність, а тому потребував матеріальної підоснови та чітких світоглядних орієнтирів. Навіть сама ідея ідентичності, більшою чи меншою мірою вказувала на існування деякої справжньої реальності, істинного Я. Втім у динамічному та плинному інформаційному світі, людина звільнилася від нього» (стор.121).

У третьому розділі «Групова ідентичність: від консолідації до розмежування» автор звертається до проблеми концептуалізації колективної ідентичності як окремого наукового феномена. Вдалим видається аналіз типології солідарності (стор. 144-145). Також на комплементарну реакцію заслуговує застосування автором міждисциплінарного підходу, що надає можливість цілісного розуміння такого комплексного феномену як ідентичність, зокрема колективна.

Логічно обґрунтованим є перехід автора до питання, заявленого у п. 3.2., а саме: «Інформаційно-мережевий простір як виклик для групової ідентичності». Цікавим видається запропонований дисертантом шлях до розуміння поняття субкультур, різноманіття яких у наявності він схвально коментує: «Поширенні в сучасному інформаційному світі локальні та субкультурні спільноти в тому числі й з добре вираженою ідентичністю та унікальним способом життя, здебільшого не несуть загрози для ні для існування, ні для розвитку етнічних та національних спільнот...» (стор. 188-189).

Далі автор знову демонструє високий рівень критичного мислення та філософської рефлексії коментуючи як прикінцеве положення висновки та теоретичні узагальнення М. Кастельса щодо впливу Інтернету та мережевих технологій на окрему людину та все суспільство. Позитивно схвалюючи у цілому: «висновки та теоретичні узагальнення М. Кастельса... не позбавлені раціонального зерна і добре відображають соціокультурну ситуацію сьогодення» (стор. 190), автор все ж таки робить висновок про те, що «Водночас вони дають підстави думати, що стрімкий розвиток Інтернет технологій не спричинить до занепаду національної, етнічної чи навіть релігійної ідентичності. Навпаки, в стрімко змінному та нестабільному світі

людина потребує стабільних дороговказів, що дає підстави очікувати черговий спалах етнорегіоналізму, фундаменталізму, націоналізму та інших соціальних рухів, здатних надати людському життю сенсу та визначеності. Їх розповсюдженню сприятимуть інформаційно-комунікаційні технології, які, завдяки здатності стрімко захоплювати владу над розумом людини та впливати на ЗМІ чи владні інституції, вже сьогодні стали ефективним інструментом трансляції найрізноманітніших ідей та вимог (стор. 190-191).

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження.

Ретельний аналіз сучасних літературних даних та ефективна послідовність дослідницької роботи із застосуванням сучасних наукових методів свідчить про високий рівень достовірності одержаних результатів дисертаційного дослідження. Використання ідей, концепцій, текстів інших авторів мають посилання на відповідні наукові джерела та оформлені відповідно до вимог. У дисертації розкрито значну кількість положень, які характеризуються науковою новизною. Авторська позиція здобувача представлена належним чином.

Наукова новизна дисертаційного дослідження Петранюка Андрія Ігоровича полягає у тому, що воно є першим у сучасній вітчизняній філософській думці самостійним комплексним завершеним соціально-філософським дослідженням сутності та особливостей формування індивідуальної та групової ідентичності в різні історичні періоди, а також визначає особливості трансформації цього процесу в інформаційно-комунікаційному просторі, що має велике теоретичне і практичне значення для сучасної України.

Найбільш важливе значення з теоретичної та практичної точок зору мають положення наукової новизни, що стосуються:

- визначення інформаційно-мережевого суспільства як такого, що створює умови для вільного самоствердження людини у самостійно сконструйованому світі (с. 55-56);

- розгляду впливу інформаційно-мережевого простору та онлайн взаємодії на людину, суспільство у частині самовизначення (с. 75-78);

- суттєвим також є авторський внесок у подальший розвиток положення про цифрову ідентичність як таку, що проявляється у присутності чи як сліди присутності в мережевому світі (136-140), а також дослідження дисертантом концептуальних підвалин та особливостей розвитку групової ідентичності в інформаційно-мережевому середовищі та викликів для неї, які воно продукує (с. 178-190).

Наведений перелік результатів дослідження не є вичерпним. Зазначене дозволяє зробити висновок про достовірність положень та високий рівень наукової новизни, достатньо глибоку обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації.

Таким чином, наукова новизна дисертації свідчить про високий науковий рівень авторського бачення шляхів окресленої в дисертації проблематики.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що результати та висновки дисертації можуть бути використані для подальшої розробки підходів до зміцнення особистісної ідентичності та соціальної адаптації. Робота є на часі, бо під час війни та у період повоєнного відновлення Україна має розробити ефективні стратегії консолідації, інформаційної безпеки та протидії маніпуляціям в інформаційно-мережевому просторі та інформаційній агресії.

Дисертація є цілком кондиційною основою для розробки навчальних курсів на кшталт «Практична філософія», «Сучасна комунікативна філософія», «Культурологія», «Філософська антропологія», «Соціальна філософія», тощо.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Текст дисертації повністю відповідає меті та дослідницьким завданням. Аналіз змісту опублікованої анотації засвідчує її відповідність ключовим положенням, викладеним у тексті дисертації. Анотація та текст дисертації оформлені відповідно до вимог «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти,

наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

Виклад матеріалу відповідає вимогам наукового стилю, вирізняється логічністю та структурованістю. Висновки дисертації відповідають змісту основних дослідницьких завдань.

Дисертація складається із вступу, трьох розділів, кожен з яких має підрозділи, висновків, списку використаної літератури, який містить 274 позиції, з яких 116 – іноземною мовою та додатку. Загальний обсяг роботи – 233 сторінок, із них 190 сторінок основного тексту.

Оформлення дисертації відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40. Аналіз тексту дисертаційної роботи свідчить про дотримання автором вимог академічної доброчесності. У роботі подано посилання на відповідні джерела при використанні ідей, розробок, тверджень і відомостей, а також надано достовірну інформацію про результати наукової роботи, використані методи дослідження і джерела інформації.

Повнота викладу наукових положень та висновків у наукових публікаціях. Основні ідеї та результати дисертаційного дослідження викладені автором у шести статтях у фахових виданнях України категорії Б; двох статтях у журналах, що індексуються у наукометричній базі Scopus; двох наукових працях, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Дисертаційне дослідження Петранюка Андрія Ігоровича як і будь-яка науково-дослідницька робота, має низку дискусійних питань і положень, які потребують більш детального опрацювання, проте, в цілому, не знижують наукової цінності дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної роботи.

1. Судячи з наведеного в теоретико-методологічній основі дослідження (С. 20-22), дисертант основну увагу зосередив на герменевтичному підході, надаючи йому не зовсім виправданої й аргументованої переваги перед іншими методами й підходами наукового пізнання. Такий підхід видається не виправданим, оскільки домінування герменевтичної перспективи зужує

аналітичне поле дослідження та недостатньо враховує структурні й медіальні чинники конструювання ідентичності в цифрових мережах.

2. Рубрика «Особистий внесок здобувача» (С. 27) наведена формально. Якщо у дисертації використано ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими здобувачем опубліковано наукові праці, обов'язково зазначається конкретний особистий внесок здобувача в такі праці або розробки (вимога п. 8 (абзац 5) Наказу МОН № 40).

3. У тексті дисертації зроблені посилання не на усі наукові праці здобувача, які наведені в анотації. Список же цих праць має також міститися у списку використаних джерел (вимога п. 9 Наказу МОН № 40).

4. Хоча в першому розділі дисертації (С. 43–46) дисертант приділяє значну увагу аналізу Smart-суспільства, у наступних розділах відсутня належна концептуальна конкретизація його ролі у формуванні індивідуальної та групової ідентичності, що, на наш погляд, створює певний розрив у логіці дослідження.

5. На мій погляд, у дисертації недостатньо простежено, яким чином трансформації індивідуальної ідентичності в інформаційно-мережевому середовищі впливають на формування та розвиток групових ідентичностей. Зокрема, у дисертації відсутній аналіз того, як трансформації особистісного сприйняття, цифрової самопрезентації та взаємодії з іншими користувачами впливають на формування колективної ідентичності.

Незважаючи на викладене, вважаю за доцільне підкреслити, що висловлені зауваження мають, здебільшого, дискусійну та рекомендаційну спрямованість, а виявлені недоліки та побажання, насамперед, окреслюють можливі перспективні напрями подальшої наукової роботи і творчих пошуків у царині досліджень кола питань, пов'язаних із вивченням особливостей проявів індивідуальної та групової ідентичності в інформаційно-мережевому просторі.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Петранюка Андрія Ігоровича «Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому просторі:

філософський вимір» є цілісним науковим дослідженням на актуальну тему, виконаним автором самостійно, містить елементи наукової новизни, має теоретичне та прикладне значення і демонструє здатність дисертанта до самостійних наукових розвідок. Поставлена мета дисертаційної роботи в цілому досягнута, завдання – виконані. На підставі зазначеного, враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних здобувачем наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків вважаю, що дисертаційна робота «Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому просторі: філософський вимір» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомое теоретичне й прикладне значення, відповідає вимогам спеціальності 033 – «Філософія» та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 року та № 507 від 03 травня 2024 року, вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Петранюк Андрій Ігорович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 – «Філософія».

Офіційний опонент

професор кафедри філософії

імені професора М.Д.Култаєвої

Харківського національного педагогічного університету

імені Г. С. Сковороди,

доктор філософських наук, професор

Майя ТРИНЯК